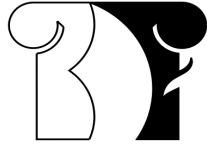

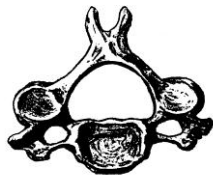
BERZSENYI DÁNIEL FŐISKOLA
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

FOLIA ANTHROPOLOGICA

Szerkeszti
TÓTH GÁBOR

5. kötet

SZOMBATHELY

2007

FOLIA ANTHROPOLOGICA
Tudományos és módszertani folyóirat

ALAPÍTOTTA
1997-ben

Kápolnásnyéken, a Vörösmarty Mihály Emlékmúzeumban,

a

FIATAL ANTROPOLÓGUSOK TÁRSASÁGA

Szerkeszti: TÓTH GÁBOR

Szerkesztőbizottság:

BERNERT ZSOLT
BUDA BOTOND
KUSTÁR ÁGNES
SUSKOVICS CSILLA
SZIKOSSY ILDIKÓ
TARGUBÁNÉ RENDES KATALIN

A folyóirat e számának megjelenését lehetővé tette

a

TEVA Gyógyszergyár ZRT.

és

Dr. Buda Botond
Ideggyógyászati Magánszakrendelés
Szombathely, Szelestey László u. 54.

valamint

Dr. Tóthné Bozi Edit
Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium, Szombathely
támogatása.

HU ISSN 1786-5654

A szerkesztő címe: Dr. Tóth Gábor, PhD.
Berzsenyi Dániel Főiskola, Biológia Intézet
9700. Szombathely, Károlyi Gáspár tér 4.

Nyomdai munkák: Balogh és Társa Kft.

TARTALOM

VAN WIERINGEN, Johan C.	A comparison of recent auxological research in Hungary and The Netherlands	5.
KIRCHENGAST, Sylvia WIEDNER, Heidemarie ZWIAUER, Karl	Zur bedeutung von kombinierter Diät- und Bewegungstherapie für die Gewichtsreduktion und die körperliche Leistungsfähigkeit bei adipösen Kindern und Jugendlichen	11.
SUSKOVICS Csilla	Eltérő teljesítmények a nemi érés függvényében	17.
TÓTH, Gábor A. LAZÁRY, György BUDA, Botond L.	The somatic development of 18-year-old male funnel chest children	33.
CZIGÁNY Jenő EGRY Ildikó	Egy ritka lékelt koponya a ménfőcsanaki kelta temetőből	37.
MÁRK László	Csontmaradványok mycobacteriális fertőzésének meghatározása tömegspektrometriával	45.
CZÉKUS Géza	Embentani vizsgálatok Verušić-A (Vojvodina, Serbia) XI. századi temetkezéseinek csontvázmaradványain	51.
GÁL Szilárd Sándor	A gyulafehérvári Staicu gepida temető embentani elemzése	67.
PAJA László BERECZKI Zsolt MARCSIK Antónia	Az M5 autópálya nyomvonalán előkerült emberi csontvázletelek rövid antropológiai értékelése	71.
MERCZI Mónika	Traumás elváltozások az Esztergom–bánomi dűlői későrómai temetőben	79.
PAJA László MOLNÁR Erika MARCSIK Antónia	Homokméggy-Székes (10-11. század) lelőhely embentani anyagának ismertetése	93.
TÓTH Gábor TARGUBÁNÉ RENDES Katalin	Rendellenes temetkezés Keszthely-Fenekpusztán	97.
LENDVAI Rezső	Adalékok a vérzés-megszüntetés történetéhez...	101.
B. ZSOFFAY Klára	Az obesitás gyakorisága a magyar iskolás gyermekeknél	111.
NÉMETHNÉ TÓTH Orsolya	Tanulási képességek összehasonlító vizsgálata óvodáskorú gyermekeknél az iskolaérettség függvényében	115.
PÁPAI Júlia	Beszámoló az Európai Antropológiai Társaság (EAA) 15. Kongresszusáról, Budapest, 2006	123.
SZIKOSSY Ildikó	Rejtélyek, sorsok, múmiák	125.
CZÉKUS Géza	In memoriam Živojin Gavrilović	127.
TÓTH Csaba VIOLA Zoltán BUDA Botond SZATMÁRY F. Péter	Könyvismertetés	129.

HOMOKMÉGY-SZÉKES (10-11. SZÁZAD) LELŐHELY EMBERTANI ANYAGÁNAK ISMERTETÉSE (ELŐZETES EREDMÉNYEK)*

Paja László, Molnár Erika, Marcsik Antónia

Szegedi Tudományegyetem, Embertani Tanszék

Abstract: *Die Bekanntmachung des anthropologischen Material von dem Fundort Homokmégy-Székes (10-11. Jahrhundert). Auf dem Fundort Homokmégy-Székes (Komitat Bács-Kiskun) aus dem 10-11. Jahrhundert sind zwischen 1996 und 2000 archeologische Ausgrabung darangekommen. Während der Aufdeckung sind Knochen von 185 Menschen hervorgekommen. Wir haben paleodemographische, metrische, taxonomische und paleopathologische Untersuchungen gemacht. Die Auswertung der Angaben sind im Laufe. Diese Abhandlung enthält Vorergebnisse. In der Serie war die Zahl von Männer und Frauen 62 und 84, das Verhältnis der Kinder- und Jugendlichen war 29,0 Prozent. Neben dem europid taxonomischen Gruppe sind auch die mongoloiden Faktoren bedeutend. Zwischen den pathologischen Deformitäten waren schwere Krankheiten z. B. DISH und bösartige Geschwulst. Auf dem Traditionen der ehemals lebenden Population beweist die Erscheinung der symbolischen Trepanation.*

Bevezetés

A paleoantropológia egyik fő feladata a történeti időkből származó embertani leletek elemzése, a rendelkezésre álló anyag alapján egy adott közösség embertani arculatának rekonstruálása, vagyis a régen élt népesség antropológiájának vizsgálata. A történeti embertan egyik legfontosabb időszaka a 10., 10-11. századi népesség vizsgálata, így került sor a Homokmégy-Székes 10-11. századi temető embertani leleteinek vizsgálatára.

Anyag és módszer

Kalocsától kb. 8 km-re délkeletre található Homokmégy-Székes lelőhely, ahol a Gallina Zsolt régész vezetésével zajlott ásatás során egy késő bronzkori ház, egy szarmata és egy Árpád-kori településrészlet mellett egy temető került feltárássra, melyet a 10. század első harmadától a 11. század első harmadáig használtak. A 250-270 sírosra becsült temetőből 215 sír tártak fel, melyekből a csontvázak mellett számos melléklet is előkerült. A sírok a temető nyugati részén sűrűbben helyezkedtek el, és É-D-i sorokat alkottak, míg keleten lazább elhelyezkedés jellemezte őket. A délnyugati rész, valószínűleg a talaj minőségével összefüggésben, sírokat nem tartalmazott (GALLINA 1997, 2000, GALLINA–HAJDRIK 1998).

A csontanyag a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékén került elhelyezésre. A vizsgálatok során a gyermek-, ill. fiatalkorúak elhalálási korának meghatározásakor UBELAKER (1978) koronára és gyökérre is vonatkozó fogfejlődési táblázatát, SCHINZ et al. (1952) röntgenmódszeres osszifikációs táblázatát, valamint STLOUKAL és HANÁKOVÁ (1978) hosszú csontok metrikus értékeire vonatkozó adatait alkalmaztuk.

---

* Hadak Útján. A Népvándorlaskor Fialat Kutatóinak 14. Konferenciáján, Keszthelyen, 2003-ban elhangzott előadás alapján.

A felnőttek elhalálozási életkorának meghatározása során az ACSÁDI és munkatársai módszerét (1970) használtuk. Emellett bizonyos esetekben kiegészítő vizsgálatként a bordák és a clavicula életkortól függő változásait (LOTH–ISÇAN 1989), valamint a fogak abráziójának mértékét (BROTHWELL 1965) is figyelembe vettük.

A nem meghatározása a nemi dimorfizmust mutató csonttani jelegek (ÉRY et al. 1963) segítségével történt.

A metrikus elemzés MARTIN–SALLER (1957), valamint ALEKSZEJEV–DEBEC (1964) munkája alapján történt. A termet számításánál a hosszú csontok méretein alapuló módszer (SJØVOLD 1990) került alkalmazásra.

A paleopatológiai vizsgálatok során makroszkópos megfigyelések segítségével történt a diagnózis felállítása ORTNER (2003) könyve alapján. A későbbiekben azonban néhány kérdéses esetben röntgenfelvételek és szövettani vizsgálatok elvégzésére kerül sor.

Eredmények

Paleodemográfia

A 215 sírból 185 egyén csontvázát különítettük el, a demográfiai elemzés eredményeként (1. táblázat) a gyermek- és fiatakorúak száma 52, a 133 felnőtt között a matusus korcsoport volt a leginkább prezentált. A széria közepes megtartási állapotára utal, hogy a felnőtt vázak közül 10 esetben nem sikerült a pontosabb korcsoportba sorolás. A férfiak és a nők száma eltolódást mutat a nők javára (62-84).

1. táblázat: Elhalálozási életkorcsoportok és a nemek megoszlása a Homokmégy-Székes 10-11. századi szériában.

		Férfiak	Nők	Meghatározhatatlan	Összesen
Gyermek (19,4%)	Infantia I.	-	-	22	22
	Infantia II.	-	-	14	14
Fiatakorú (8,6%)	Juvenis	1	12	3	16
Felnőtt (72,0%)	Adultus	13	32	-	45
	Matusus	29	23	-	52
	Senium	14	12	-	26
	Felnőtt	5	5	-	10
Összesen		62 (33,5%)	84 (45,4%)	39 (21,1%)	185

Metrikus elemzés

A széria koponyáinak morfológiai elemzése során az europid elemek mellett jelentős számban találtunk mongolid jelegeket is. Ezek a morfológiai jegyek, mint a sekély vagy kitöltött fossa canina, a nagy infraorbitális távolság, a lapát alakú metszőfog, az alveolaris prognathia gyakrabban fordultak elő a 10. századra datált sírok vázainál. A koponya metrikus elemzése során két fő csoport bontakozott ki, az egyikbe brachykran jellegű koponyák, a másikba pedig nagyobb glabella-opisthokranion távolsággal jellemezhető hosszabb koponyák tartoznak. A legnagyobb agykoponya-hossz alapján a sírok datálása szerint is különbség figyelhető meg, a 10. századi koponyák legnagyobb koponyahosszra vonatkoztatott átlaga ($x_{\text{férfiak}}=178,91$ cm, $x_{\text{nők}}=165,76$ cm) kisebb, a 11. századiaké nagyobb ($x_{\text{férfiak}}=182,5$ cm, $x_{\text{nők}}=173,83$ cm) (a sírok datálására vonatkozó adatokat Gallina Zsolt bocsátotta rendelkezésünkre). Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, vajon lehetővé válhat-e a bizonytalan datálású sírok besorolása az alapján, hogy a két században élt népesség eltérő metrikus jellemzőkkel bír; a probléma megválaszolása a későbbi vizsgálatok segítségével történhet.

A szériában a hosszúcsontok alapján a termet becslésére is sor került. Ennek alapján a férfiak átlagmagassága 169,55 cm, míg a nőknél 157,52 cm.

Paleopatológia

A patológiás elváltozásokat tekintve az elsődleges eredmények közül néhányat emelünk ki.

1. Erőteljes eburnáció figyelhető meg a 125. sírból előkerült csontváz bal oldali femurján és patelláján (1. kép). Az arthrosis nem csak erre az ízületre korlátozódik, a maturus korcsoportú férfi vázának alsó végtagjain mindenhol jelentkezik csőrképződmények és az ízületi felszínek torzulásának formájában.
2. Törést követő csontfelszívódás figyelhető meg a mandibula bal oldalán (217. sír, senium, férfi). A corpus területe háromszög alakban hiányzik, a gyógyulás még az egyén életében bekövetkezett (2. kép).
3. A DISH szalagelcsontosodással járó betegség. A 47. sír (senium, férfi) vázán a legerőteljesebben érintett háti szakasz (6 hátcsigolya elülső hosszanti szalagjának osszifikációja) mellett (3. kép), a sternumon, a medencén és az alsó végtag csontjain is láthatók rendellenes csontosodást mutató területek.
4. Áttétes rosszindulatú daganat nyomai fedezhetők fel a 94. sír maturus korcsoportba sorolt vázán. A betegség kiindulópontja valószínűleg a medence területe volt (4. kép), itt figyelhető meg legerősebben mind a csontfelszívódást, mind a csontújraképzést eredményező folyamatok. A léziók szinte az egész vázra kiterjedtek, a lapocka, a bordák, a csigolyák és kismértékben a koponya területe is érintett. Pontosabb diagnózis felállítása a későbbi szövettani vizsgálatok értékelése után lehetséges.
5. Nem kapcsolható a patológiai elváltozások közé a három esetben megfigyelhető jelképes trepanáció (5. kép). Két esetben valószínűleg 10. századi, a harmadik esetben a datálás bizonytalan.

Tanulmányunk a „Széchenyi Projekt” (No. 5/081) és a D38476. számú OTKA pályázat támogatásával készült.

Irodalom

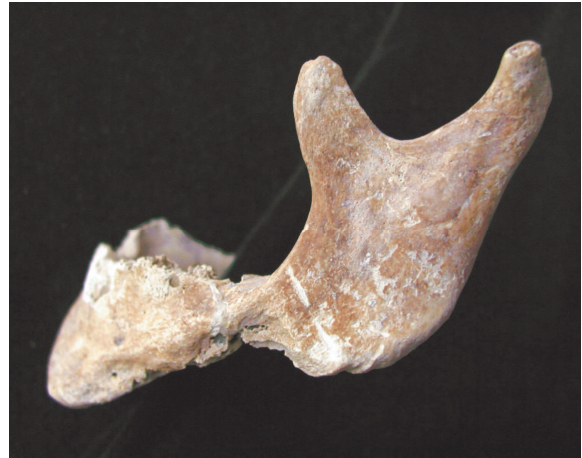
- ACSÁDI, GY.–NEMESKÉRI, J. (1970): *History of human life span and mortality*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ALEKSZEJEV, V. P.–DEBEC, G. F. (1964): *Kraniometria*. Nauka, Moszkva.
- BROTHWELL, D. R. (1965): *Digging up bones*. London.
- ÉRY, K.–KRALOVÁNSZKY, A.–NEMESKÉRI, J. (1963): Történeti népeiségek rekonstrukciójának reprezentációja. *Anthropológiai Közlemények* 7; 41–90.
- GALLINA, ZS. (1998): Temetkezési szokások egy X-XI. századi (Homokmégy- Székes) temetőben. *Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében*. Kalocsa. 79–88.
- GALLINA, ZS. (2000): Honfoglalás kori köznép temetője Homokmégyen. *Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár* 6. Kalocsa.
- GALLINA, ZS.–HAJDRIK, G. (1998): 10-11. századi temetőrészlet Homokmégy-Székesen. *Cumania* 15. Kecskemét. 133–178.
- LOTH, S. R.–IŞÇAN, Y. M. (1989): *Morphological assesment of age in the adult: the thoracic region*. In: Işçan, Y. M (Ed): *Age markers in the human skeleton*. Charles C. Thomas Publisher, Springfield. 105–135.
- MARTIN, R.–SALLER, K. (1957): *Lehrbuch der Anthropologie*. Gustav Fischer Verlag, 3. Auflage. Stuttgart.
- ORTNER, D. J. (2003): *Identification of pathological conditions in human skeletal remains*. Academic Press, San Diego.
- SCHINZ, H.–BAENSCH, W.–FRIEDL, E.–UEHLINGER, E. (1952): *Ossifikationstabelle*. In: *Lehrbuch der Röntgen-Diagnostik*. Thieme, G., 5. Aufl., Stuttgart.
- SJØVOLD, T. (1990): *Estimation of stature from long bones utilizing the line of organic correlation*. *Human Evolution* 5; 431–447.
- STLOUKAL, M.–HANÁKOVÁ, H. (1978): *Die Länge der Längsknochen altslawichesher Bevölkerungen. Unter Besonderer Berücksichtigung von Wachstumsfragen*. *Homo* 29; 53–69.
- UBELAKER, A. M. (1978): *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*. Taraxacum, Washington.

A szerző címe:

Paja László
SZTE TTK Embertani Tanszék
Szeged
Egyetem u. 2.
6722
HUNGARY

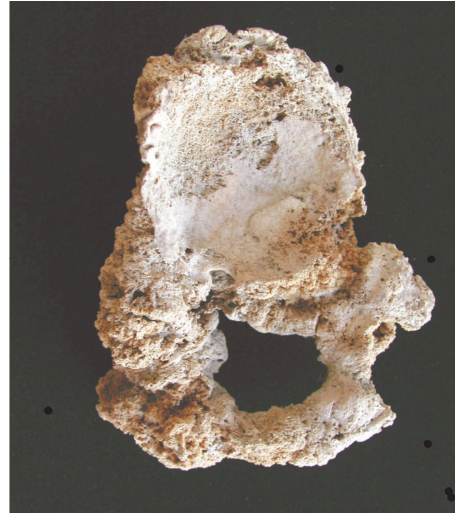
1. kép: Térdízület erőteljes eburnációt mutató degeneratív arthrosisa (125. sír, maturus férfi)

2. kép: Mandibula csonthiánnyal gyógyult sérülése (217. sír, senium férfi)

3. kép: DISH nyomai hat háti csigolya corpusán (47. sír, senium férfi)

4. kép: Csontmetastasis a medencecsonton (94. sír, maturus férfi)

5. kép: Jelképes trepanáció a bal os parietalén (88. sír, maturus férfi)